

Polska droga ku Niepodległości

W listopadzie 1918 roku, po 123 latach nieobecności na mapach politycznych Europy, Polska odzyskała niepodległość. Stało się to głównie dzięki wytrwałości i ofiarności aktywnej części polskiego społeczeństwa. W latach I wojny światowej 1914 – 1918 wystąpiły sprzyjające okoliczności dla sprawy polskiej. Zaborcy stanęli wówczas naprzeciwko siebie, łamiąc swą dotychczasową solidarność w kwestii polskiej.

Mimo trwającej ponad sto lat niewoli, krwawo stłumionych powstań narodowych, represji politycznych, zsyłek na Syberię, nasilającej się polityki rusyfikacji i germanizacji na przełomie XIX i XX wieku, Polacy nie porzucili marzeń o odzyskaniu niepodległości. Postulat odbudowy państwa polskiego miały w swych programach wszystkie liczące się polskie partie polityczne. Centrum polskiego życia narodowego stała się ciesząca się od lat 60. XIX wieku szeroką autonomią polityczną Galicja. Tam schronienie znajdowali ścigani w zaborze rosyjskim aktywiści, działały swobodnie polskie partie polityczne, a w szkolnictwie, administracji i sądownictwie używano języka polskiego. Hucznie obchodzono tu polskie święta narodowe.

Nadzieje Polaków na odzyskanie niepodległości na przełomie XIX i XX w. podsycaly liczne kryzysy międzynarodowe i czynily realną wizję wojny ogólnoeuropejskiej. Należało się do niej odpowiednio przygotować. W 1908 r. Józef Piłsudski ze współpracownikami założył we Lwowie Związek Walki Czynnej. Wkrótce zaczęły w Galicji powstawać organizacje paramilitarne, które za cel stawiały sobie wojskowe przeszkolenie polskiej młodzieży i przygotowanie jej do walki o niepodległość.

Latem 1914 roku, u progu rozpoczynającej się wojny, Polacy stanęli przed dylematem, po której stronie konfliktu się opowiedzieć. Część m.in. Józef Piłsudski nadzieję na odbudowę Rzeczypospolitej wiązała z państwami centralnymi. U ich boku sformowano Legiony Polskie. Inni na czele z Romanem Dmowskim, to w Rosji i jej sojusznikach na Zachodzie widzieli mocarstwa, które mogły najpierw zjednoczyć ziemie polskie i doprowadzić do odzyskania przez Polskę niepodległości. Dla setek tysięcy Polaków zmobilizowanych do armii państw zaborczych wojna miała charakter bratobójczy. Już w pierwszych jej dniach Polacy chwycili za broń, aby zademonstrować światu swe prawa do własnego państwa. 6 sierpnia 1914 r. na czele kompanii kadrowej Józef Piłsudski z bronią w ręku wkroczył na teren zaboru rosyjskiego. Wkrótce zaczęto w Galicji formować Legiony Polskie. W ciągu roku rozrosły się one do trzech brygad, liczących łącznie 25 tysięcy żołnierzy. Dowództwo pierwszej z nich objął Józef Piłsudski.

W latach 1914 – 1916 Legiony walczyły m.in. w Małopolsce, Karpatach Wschodnich, na Lubelszczyźnie i na Wołyniu. Zwolennicy odbudowy Polski w oparciu o państwa centralne latem 1914 roku powołali do życia w Krakowie Naczelny Komitet Narodowy mający stanowić główną reprezentację polityczną Polaków. Z kolei stronnicy współpracy z państwami ententy skupili się

wokół założonego w Warszawie w listopadzie 1914 roku Komitetu Narodowego Polskiego. Jednym z jego liderów został Roman Dmowski. U boku armii rosyjskiej utworzono wówczas niewielki, bo liczący zaledwie tysiąc żołnierzy, oddział ochotniczy tzw. Legion Puławski. Gdy Rosję ogarnęła rewolucja, Dmowski przeniósł się do Francji, gdzie w Paryżu założono kolejny Komitet. Stał się on wkrótce reprezentantem sprawy polskiej w obozie ententy, swoistym rządem na uchodźstwie. We Francji już na początku wojny sformowano niewielki ochotniczy oddział Polaków tzw. bajończyków.

Długo oczekiwany przełom w sprawie polskiej nastąpił w listopadzie 1916 r. Wówczas to cesarze Niemiec i Austrii proklamowali odrodzenie państwa polskiego na ziemiach odebranych Rosji – tzw. Akt 5 listopada. Kilka miesięcy później w Rosji obalono carat. Nowe władze Rosji uznały prawo Polaków do samostanowienia. Wkrótce zdecydowali się na to Francuzi i Brytyjczycy. Widząc, że państwa centralne nie są gotowe przyznać Polsce rzeczywistej niepodległości Piłsudski zerwał z nimi i został internowany, a Legiony rozwiązane. Dla Polaków stało się jasne, że cesarzom Niemiec i Austrii chodziło jedynie o pozyskanie polskiego rekruta. W kolejnych miesiącach na ziemiach okupowanych powołano polskie instytucje życia publicznego, takie jak Tymczasowa Rada Stanu, Rada Regencyjna, a nawet rząd. Pełniły one jednak funkcje doradcze wobec władz okupacyjnych.

Wiosną 1917 r. Legiony zostały przekazane pod niemieckie dowództwo i miały stanowić podstawę przyszłej armii polskiej. Legioniści obawiali się, że ich formacje mogą utracić polski charakter narodowy. Zmienił się także kontekst międzynarodowy sprawy polskiej. Do wojny przeciw państwom centralnym przyłączyły się potężne Stany Zjednoczone. Wtedy za namową Józefa Piłsudskiego legioniści odmówili złożenia przysięgi wojskowej, w której mieli zobowiązać się do utrzymania sojuszu z państwami centralnymi do końca toczącej się wojny. W rezultacie Legiony Polskie zostały rozwiązane. Żołnierzy uwięziono w obozach m.in. w Szczypiornie. Sam Piłsudski został internowany w więzieniu w Magdeburgu.

Na rzecz sprawy polskiej na Zachodzie Ignacy Jan Paderewski zbierał pieniądze na ofiary wojny na ziemiach polskich i namawiał polityków państw zachodnich do poparcia idei niepodległości Polski. Między innymi w wyniku jego zabiegów Woodrow Wilson – prezydent USA zaczął sprzyjać Polakom. W przemówieniu do Kongresu w styczniu 1918 r. ogłosił on odbudowę niepodległej Polski z dostępem do morza. Postulat ten uznali wkrótce i inni przywódcy państw ententy. We Francji z ochotników wywodzących się głównie ze środowisk polonijnych sformowano Armię Polską. Formacje Błękitnej Armii weszły do walk z Niemcami w ostatnich dniach wojny.

Gdy nastąpił rozpad Austro-Węgier, Polacy przystąpili do rozbrajania okupantów i tworzenia niezależnych instytucji państwowych. Uwolniony przez Niemców **Józef Piłsudski po przyjeździe do Warszawy, 11 listopada 1918 r. przejął z rąk Rady Regencyjnej pełnię władzy cywilnej i wojskowej, przyjmując funkcję Naczelnika Państwa.** Rozpoczął się nowy etap w historii Polski. W warunkach trudnych do precyzyjnego oszacowania strat ludzkich i materialnych z lat 1914 – 1918 rozpoczął się trudny i dramatyczny proces walki o granice i kształt ustrojowy odrodzonej Rzeczypospolitej.